
DOKUMENTUM

KIRÁLY RÓZSA FÜZETEI

(*Gyerekkor, magány*)

ITT RINGOTT A BÖLCSŐM

Ma nincs kedvem semmihez. Elvégeztem azokat a munkákat, amelyek a mindennapi élethez szükségesek, bezártam a kaput, és hogy ne érezzem olyan nagyon a magányt, visszatekintve egy fél évszázadon is túlra, megpróbálom leírni, tollal lefesteni gyermekkori otthonunkat. Nem tudom, hogy kit milyen érzések fűznek a régi otthonhoz, de ha én visszagondolok azokra az évekre, amelyeket anyám védelme vagy védő szárnyai alatt eltöltöttem, mindig valami bizsergő, jóleső melegség önti el szívemet, az édes otthonra gondolva.

Úgy írom le azt a házat, hogy ha valakinek kedve tartja megkeresni most, vagy bármikor a jövőben, könnyen rátaláljon.

Ha elindulunk a vasútállomásról be a faluba, jobb kéz felől az első széles utcába befordulunk, s lemegyünk egészen a völgyre. Itt a hídon áthaladva felfelé indulunk a domboldalon lévő széles utcában a jobb oldali első házig. Ez a ház a Mike János tulajdona a jelen időben, és pálinkafőző van most itt. A mi gyermekkorunkba Mike István szárazmalma volt itt. A ház megett van egy kis utca néhány házzal. Ha itt elindulunk be az utcába, bal kéz felől az első háznál álljunk meg, és nézzük meg jól.

Ez volt az én szüleimnek a háza 1905-től 1928-ig, amikor azért adták el, mert kivándoroltak Brazíliába. Azután sűrűn cserélt gazdát a ház, míg végül egyik unokaöcsém, Makai Józsi vette meg, és most az ő tulajdona, ki tudja, meddig. Ki tudja, kié lesz majd évtizedek után? Mert az én elgondolásom szerint minden ház olyan, mint egy vendégfogadó. Ha meghal a gazdája, nem rombolják le a házat, hanem beköltözik az új gazdája, majd a másik, a harmadik és ki tudja hányadik? Így váltogatják egymást, ki tudja meddig? Ez a sorsa fényes palotáknak és nád-fedeles kis kunyhóknak.

A ház az utcáról nézve igen magas. Kicsiny ablakai a magasból úgy néznek el az utcai járókelőkre, mint óriás a törpére. A kiskapu olyan, mint a többi kiskapu. Festetlen, gyalulatlan, az idő múlása igen meglát-

szik rajta, mert nagyon viharvert állapotban van. És mégsem olyan mint a többi. A kilincse kívülről rendesen állt, olyan igen régi girbe-görbe fajta, nem sima, mint a későbbiek. Hanem belülről fordítva volt a kapura felépítve. Úgyhogy a kilincstre, ha rátettük a kezünket, nem lefelé kellett nyomni, hanem felfelé emelni, hogy nyisson. Aki ezt nem tudta, de be akart jönni hozzánk, bizony sokat bajlódott a kilinccsel; ezen mi gyerekek igen-igen jókat mulattunk.

És a nagykapu? Az is csak úgy volt összeácsolva, mint más szegényember nagykapuja. A deszkák fekvő helyzetben voltak beállítva a két oszlop közötti két erősebb fába. Az egész nagykapu vaskarikával volt odaerősítve a tartóoszlophoz.

Ha felmáztunk az ablak alatt a téglarakásra és elnéztünk a folyó felé, igen szép tájat láthattunk. Az utca tulsó oldalán már akkor sem volt ház a miénk előtt, hanem lapos kertek húzódnak le egészen a folyóig. Igen szépen lehet látni a folyón túl is a kerteket, az egész zöld domboldalt. A kertekben fák, a domb tetején ismét házak sorakoztak.

Ha balra néztünk, a vasútvonal volt látható a magas töltéssel és a nagyhíddal, amely alatt átjáró volt, és a folyó is átfolyt alatta. Nagyon szerettük innen nézni, ha jött a vonat. Füstölgő kéményét és zakatoló kerekeit nem győztük csodálni. Hát még mikor füttyült is!? Ez volt csak a nagy élvezet!

Az udvarba belépve egy Sajó nevű kutya hangja fogadja az érkezőt. Nagyon takaros, kis, világos sárga, rövidszőrű kutyuska, érdekesen szép állású fejfel és okos szemekkel. Hűségesen őrködött; nappal még ha be is jöhetett tőle valaki, de éjjel csak a családtagokat eresztette be. Jó tulajdonságai közé tartozott, hogy idegen jószágot az udvaron meg nem tűrt, s a férgek is messze elkerülték Sajó birodalmát. De a kisgyerekeknek igen kedves játszótársa volt. Tizenkét évig szolgálta hűséggel a családot.

Az udvar a kapu felé igen lejtős, ami igen előnyös nagy esőzések és hóolvadások idején, mert a víz mindjárt lefolyik, és nem marad sáros az udvar.

Bemenvén a kapun, jobb kéz felől az utcafal mellett a kert húzódik. Szép nagy kert, első részében mindjárt elől van a kút. Itt egy darabon lapos, de távolabb magas a kert. Amikor szüleim megvették a házat, az udvar is olyan magas volt, amilyen magasan áll a ház és a kert távolabbi része. De a szegény embernek minden idejét ki kell használni. Ha apáknak máshol nem akadt munkája, otthon vályogot vert a családdal. Erre használta fel a ház előtti földet. Tavasszal, amikor igen keresett volt a vályog, nálunk mindég kapható volt. 1905-ben szüleim a házat vették 360 forintért, de ezt az összeget apám sokszorososan kiárulta a vályogból.

Balra a házat látjuk, ahová hat lépcsőfokon lehet feljutni az udvarból. Ha rátekinünk a konyha ajtójára, mindjárt látjuk, hogy amolyan

Noé idejéből ittfelejtett ajtó, ami ide ugyan megfelel, mert a konyhának nyitott kéménye lévén, meleget úgysem tarthat. A konyhában belépve, elől egy tulipántos láda, amellyel valamelyik nagyanyánk ment férjhez fiatalkorában. A kémény alatt a falban óriás patkó alakú bevágás van, ide tányérok, tálak, bögrék és kis lábasok sokasága volt szegre aggatva. Ennyi tányérra és edényre bizony nagy szükség volt, mert kilencen voltunk testvérek, és még egy-egy nagymama is igencsak akadt a háznál. A konyha jobb oldalán, szintén a kémény alatt széles padka és a kemenceajtó, e mellett a külső sarokban katlan, ahol óriási vaslábasban vizet szoktunk melegíteni mosáshoz vagy más alkalmakkor. A kemenceajtó előtt pedig a három lábú vaslábon a vaslábasban főtt az étel, vagy sült a szalonna vagy tojás, kolbászkarikákkal. Szóval, amit gyorsan el lehetett készíteni. A kemencében szalmával, a katlanban kukoricatuskóval, a vasláb alatt pedig kukoricacsutkával vagy faágakkal tüzeltünk. Abban az időben még sarlóval vágták le a kukoricaszárát, és a tuskója, vagyis a gyökere jó volt tüzelőnek. Búzavetés után ezek a gyökerek vagy tuskók kiálltak a földből, vagy egészen fent fekdtek a föld tetején. Tavaszkor a gazdák mindég keresték az olyan családokat, akik hajlandók voltak leszedni a búzáról a tuskót. Ez abból állt, hogy vittünk magunkkal egy nagy kosarat, meg mindenki egy 40—50 centi hosszú, 2 ujjnyi vastag botot. A bottal kivertük a tuskóból a földet, a tuskót beledobtuk a kosárba. Ha ez megtelt, elvittük, és csomóba öntöttük. Ha sok volt a szedni való tuskó, vagy jobban mondva sűrű volt, akkor nem raktuk kosárba, hanem csomóba dobáltuk. Ezért a munkáért az volt a jutalom, hogy a gazda kocsival hazaszállította a tuskót a házhoz. Egész éven át tüzelhattünk vele. Az udvaron nagy kazalba raktuk, és nekünk gyerekeknek volt a feladatunk, hogy az egész kazal külső részét berakjuk úgy, hogy a tuskója legyen kívül, a szára belül. Így a tuskó-kazal nem ázott be, a közepe mindég száraz maradt. A kazal így összerakva úgy festett, mint egy óriási cigányasszony borzas feje. Azok a szálas gyökerek mind az égnek álltak. És mi gyerekek? Gyönyörködve néztük munkánk eredményét, és ahol egy kicsit kifelé dudorodott a kazal, vaslapáttal igazítottuk, tapsikoltuk helyre, így az egész szabályosan szép domború lett, hogy a víz lefelé csurogjon róla. Az ilyen sikeres munkáért a szeptemberi vásárkor kaptunk 10 krajcárt.

A háború alatt egyszer elmentünk Feri öcsémmel felibe tőzegganét taposni. Ez is tűzrevaló volt. Evvel is a vasláb alatt tüzeltek. Mégpedig olyan formában, hogy a vaslábon főtt a lábasban valami paprikásféle, mellette, a tűz mellé állítva köcsög alakú cserépfazékba a húsleves, egy másik fazékban a töltött káposzta és még ami volt. A tőzeggané nem égett lánggal, inkább parázslott. Apáink erre szokták mondani a mi gyermekkorunkban: marhaszarral főzték a finom húsleveset!

Most pedig elmondom, hogy is csináltuk a tőzeget. Az udvar sima részén, pormentes helyen ujjnyi vastagon elszórtunk búzapelyvát és tőre-

ket. A törek a szalmának az aprója és a levele; az akkori cséplőgépek ezt különválasztották a pelyvától is, meg a szalmától is. Azután a gazda kihodrt a istállóból az erre a célra összegyűjtött tehéntrágyát. Ezt vaslapátokkal elterítettük az elszórt pelyván úgy, hogy körülbelül egyenlő rész legyen pelyvából, ganéból. Azután újra megszórtuk pelyvával és törekkkel. A további dolgunk az volt, hogy mezítláb addig tapostuk ezt az összeállított vegyes mindenfélét, amíg egy óriási palacsinta nem lett belőle. Amikor a töreket és pelyvát a trágya annyira átmedvesítette, hogy egybeállt az egész, akkor a munka első része kész volt. A gazda azt mondta, hogy két nap múlva jelentkezünk, és majd csináljuk tovább. Amikor jelentkeztünk, a gazda fogott egy éles ásót és vagdosni, szabdalni kezdte a nagy lepényt olyan tízszer húsz centis darabokra. Ezt nekünk kellett csomóba úgy összerakni, hogy közte a levegő szabadon járjon, hogy minél előbb megszáradjon. Szerencsénk volt, nem volt eső, és így gyorsan megszáradt. A felezéshez már anyánk is eljött. A gazda is örült, meg anyánk is. A gazda kocsival hazaszállította a mi részünket. De a mi anyánk már nem főzött vele, hanem a katlan alatt lett eltűzelve lekvárfőzéskor, mert annak jó a csendes tűz.

De már nagyon is messze elkalandozok eredeti célomtól. Visszatérek a konyhába, ahol a bal oldalon is padka húzódik a kemence szája előtt, itt a külső sarkán a padkának van egy ilyen kezdetleges tűzhely, ahol anyánk nyáron főzött. A kémény alól visszalépve jobbra is, balra is szobába vezető ajtó. A konyha egyetlen bútordarabja a tulipántos láda, amelynek az volt a rendeltetése, hogy a mosni való ruháinkat raktuk bele.

A hátsó szoba bútorzata 4 ágy. Középen a fal mellett asztal és székek, ezek apám készítményei. Az asztal felett a falon tükör, mellette a falinaptár. Egy igen kicsi ablak szűri gyéren a világosságot. A konyha felőli sarokban a búbos kemence, mellette a tűzhely, ahol télen fő a leves. Még található a szobában néhány akácfából készült, alacsony, négy lábú szék, amelynek végébe lapos vasat szoktak beütetni, hogy morzsolni lehessen rajta. Abban az időben ezek voltak a kézimorzsolók, mert gépekről még nem is álmodoztak. A mai fiatalok már nem is tudják, hogy mire voltak jók azok a székek. Most már el is veszítették értéküket, szóval letűntek.

Az első szobába lépve völgyre néző ablakokat látunk. Az ablakokon valami függönyféle széles fehér lila csíkozattal, ami anyánk leánykori báli ruhájából készült. A két ablak között a falon nagy tükör. A tükör és ablakok alatt karos fapad kínálja az ülő- vagy a fekvőhelyet. A két utcai sarokban ágyak, magasan felvetve. Mindkét ágy belső végénél szekrény. Az ajtó megett a sarokban kiskaszli. Ezt a szót bizonyára a németek felejtették itt az 1800-as évekből. Az ajtó megett a falon sétáló falióra méri az időt fáradhatatlanul, ki tudja, mióta. A szoba közepén görbe lábú asztal, mellette négy szék. Az ajtó felől az asztal végénél áll

a varrógép. A búbos kemence tetején hatalmas rézmozsár, a falon szegre akasztva apánk réztrombitája. Az ám, ni! A kemence mellett még egy kis szék egészíti ki a szoba nagyon is egyszerű, szegényes berendezését.

Ha kilépünk a konyhából és jobbra nézünk, az ereszalja kiszélesítve egy külön kis lakást képez, amelyben egy magányos öregember lakik. Egy kis szoba-konyha. Ha balra indulunk, a hátsó szoba végén a kamra található, amelyből a padlásra lehet felmenni. A kamra után folytatódna az ólak és egy kis fészker. Az udvar másik felében nagy szalmakazal, alatta a fatűzrevalónak van hely csinálva. Az udvar kertü oldalán téglapince, a kapuhoz elég közel a nagy nádtetejű fészker, ahová a vályogot raktuk be az idő viszontagságai elől.

Az udvarról, ha visszanezünk a házra, még jobban szembeütő a hátsó szoba kicsiny ablaka, amely bizony kevés világosságot ad a szobának. Mivel a szobában nappal sokan tartózkodtunk, anyánk reggel is, este is jól kiszellőztette a szobát, és reggel, este befűtötte a kemencét. De a mi lakásunk nem azért volt meleg, mert jól befűtötték, hanem anyánk szeretete és féltő gondoskodása tette azt meleggé és olyan nagyon kedvessé részünkre. Anyánk szerető gondoskodása mindenkire kiterjedt. Kivétel nélkül egyformán osztogatta szeretetét és kenyerét, amely kifogyhatatlan, mint a bibliai özvegy olajos korsója.

A ház tetejét nád takarta, csak fent a gerincen húzódott végig nyolctíz sor aprócserep, amelynek az utcai végére kerepelő szélkereket szereltek a fiúk.

Elmenőben, kilépve a kapun, legelőször a folyóparton végighúzódo két hatalmas jegenyenyárfasor tűnik szembe, amely szeles időben úgy imbolyog, ahogyan azt a szél szeszélyes játéka megkívánja. A két jegenyesor a folyó két partján kígyószerű kanyargással fut keresztül az egész falun, nyári hőségben árnyékot kínálva embernek, állatnak egyaránt. A folyó mindkét oldalán szép füves volt a völgy. Nyáron itt mindég igen sok liba legelt.

Könyves Kálmán utca, 989 szám.

Itt születtem, itt ringott a bölcsőm, itt tanultam meg az első lépéseket. Itt voltam gyermek, itt tanulam megismerni az élet apró örömeit, és itt ért az első baleset, amely egész életemre sötét árnyékot vetett. Ugyanis eltört a lábam, ezért örök életemre sánta maradtam. Innen indultam el, hogy megtanuljak egyedül is élni. Pedig én sohasem szerettem egyedül, mégis így kell élnem.

1927-BEN TÖRTÉNT, MÁRCIUS UTOLSÓ NAPJAIBAN

Bizonyára mindenkinek van a gyermekeveiből vagy fiatalokorból olyan emléke, amelyre még a magasabb életkorban is mosolyogva gondol vissza. Az én fiatalkoromnak egy ilyen kimagasló pontja a 12 gombóc.

Nem tudom, hogy létezik-e olyan ház, ahol a krumplis gombócot vagy a krumplis pogácsát nem szeretnék. Nálunk az egész családnak igen kedves eledele volt mind a kettő. Ettem mársok házban gombócot, de sehol se tudták azt olyan ízesre, zamatosra megcsinálni, mint a mi anyánk. A sok között találtam olyat is, ami éppen jó volt, de amelyet anyánk csinált, ahhoz még csak egy kicsit sem hasonlított. Én leánya vagyok anyámnak, de olyat mégsem tudok csinálni. Igaz, hogy én olyan fiatalon kerültem el a szülői háztól, hogy nem is volt időm a főzés művészetét megtanulni otthon. Ezt egy szabadkai, 84 éves zsidó asszonytól tanultam, aki igen ízletes ételeket tudott készíteni, de a krumplis gombócának és a pogácsájának az íze nagyon idegen volt részemre. Hogy anyánk mivel és hogyan tudta azt úgy elvarázsolni, az még előttem, az édeslánya előtt is örök titok maradt. Megcsinálom én is, mások azt állítják, hogy igen jól megcsinálom, de ha én eszem a magam készített gombócot, mindég az jut eszembe, amit anyánk főzött, és sehogyan sem vagyok megelégedve a magam készített gombóccal. Éppen most is gombócot akarok főzni, és erről jut eszembe a 12 gombóc; elgondolásom szerint érdemes arra, hogy néhány sorban megemlékezzek róla.

Nálunk nagy tál étel kellett az asztalra, mert sokan voltunk. Szüleimnek kilenc élő gyermekük volt, ezek között én voltam az ötödik. Mindég volt egy nagymama is a háznál. Ha valamelyik leány férjhez ment, az asztalnál emiatt nemigen lett hiány, mert ugyanakkor egy sógorral szaporodott a családi létszám, későbbben pedig néhány unokával. Szóval anyánk, ha főzött, mindég számítani kellett neki arra, hogy mire az étel elkészül és az asztalra kerül, egy-két tányérral mindég több kell. Azt lehet mondani, hogy a 8—10 tányér naponta az asztalra került, nem ritkán a 12.

Nálunk soha nem készült lekváros gombóc, mert apánk nincstelen szegény ember volt, aki napszámos, részes munkával tartotta fent családját. Örültünk, ha ritkán sült hájas kiflibe került egy kis lekvár vagy dió. Így nálunk a gombóc mindég üresen főtt meg, csak kívül volt ízesítve; mákkal igen ritkán, sűrűbben cimetes cukorral vagy szárított kenyérmorzsával, zsíron megpirítva.

Amikor még én iskolába jártam, az 1914-es háború alatt, egyik esztendőben igen nagy szárazság lévén, a krumplitermés igen gyenge volt. Mint közép nagyságú dió, akkora volt a legnagyobb. Ebben az évben több húst ettünk, mint krumplit! Mi gyerekek mindég kéreltük anyánkat, hogy főzzön gombócot. Nem tudtuk megérteni, hogy ez lehetetlen. Egyszer anyánk megunta a sok könyörgést hallgatni, egyik napon azt mondja: Jól van, ma gombócot főzök, de itt legyenek krumplit tisztítani! Nosza hoztuk a krumplit a pincéből, és mostuk, válogattuk. Egyikünk tüzet rakott a katlan alá. Anyánk ugyanis kijelentette, hogy mielőtt a krumplit megtisztítanánk, meg kell főzni.

Hát igen kíváncsiak voltunk arra, hogy lesz gombóc a hajába főtt

krumpliból! Máskor a krumplit mindég nyersen tisztítottuk meg. No, kíváncsiságunk igen hamar ki lett elégtve. Amikor a krumpli megfőtt, anyánk levette és leszűrte róla a vizet, és amennyien otthon voltunk, mind a krumplit tisztítottuk. Nevetgélünk, tréfálkoztunk, mozgott a kezünk szaporán, és bár nehezen, a tisztított krumpli szaporodott a táliban. A krumpli általában mogyoró nagyságú volt, vagy még annál is kisebb. Ami nagyobb volt, azt hagyta anyánk nyersen tisztítani. Végre, sok várakozás után, elkészült a gombóc, de megnyúlt ábrázattal, csaldódtan fogtunk az éveshez. Mert ez nem volt olyan jó, mint máskor. Nem is kívántuk aztán, hogy anyánk még egyszer főzzön abból az apró krumpliból.

Múlt az idő, repültek az évek felettünk. A gyerekek megnőttek, és a naptár 1927-et mutatott. Ebben az évben én nagyon messze kerültem a falumtól. Egyik iskolai tanítómnak a lányánál szolgáltam, aki egy állomásfőnök felesége volt. Ez időben a magyar vasutasokat mind helyezték Szerbiába és így kerültünk mi is Macedóniába a Beograd—Niš—Szkopje—Gyevgyelia vasútvonalon Miletkovóra, amely igen közel van a határvároshoz, Gyevgyeliához. Hogy miért mentem el én is a családdal? Iskolába a legkedvesebb tantárgyam volt a földrajz. Már akkor az volt a vágyam, ha megérem, hogy felnőtt leszek, ha megtalálom rá a lehetőséget, én az országban széjjelnézek. 1926-ban kínálkozott ez az alkalom, és éltem is a lehetőséggel. Amikor a főnököket elhelyezték, elmentem velük, gondolván, ha most nem élek a kínálkozó alkalommal, lehet, hogy soha többé nem lesz ilyen szerencsém. Angyalbandiról indultunk el 1926. november 26-án reggel, amikor igen kődös hideg idő volt, és mentünk a Paraćin—Zaječar-i vonalon Krivivirre. Három hónapig voltunk itt, és újra költözködnünk kellett Macedóniába, Miletkovóra. Itt 6 hónapig voltunk, innen a szarajevói vonalon lévő Slatinára mentünk; ez az állomás Kraljevo és Čačak között van. Három hónap után újra vonaton ültünk, és jöttünk a Smederevo—Požarevac-i vonalon lévő Belipotokra, ez Beogradtól a második állomás.

Tehát Miletkovón március utolsó napján vonatra ültünk, és a főnökéné, a két gyerek meg én hazajöttünk látogatóba. Nem akarom részletezni a végtelennek tetsző unalmas utazást, de 34 órán át ülni egy vonatban egy kicsit nehéz volt, de ekkor még nem is értünk haza, csak Beogradba. A következő nap délutánján végül mégis hazaértem. Nem írtam meg, hogy jövök, így nagy volt a meglepetés. Ekkor három nap voltam itthon.

E három napnak az egyikén történt, ha jól emlékezem, a hazaérkezésem utáni napon. Anyánk megkérdezi, hogy no gyerekek, mit főztek? A gyerekek egyhangúlag azt mondják, hogy gombócot! Anyánk elhárító mozdulatot tesz, és azt mondja: Ugyan menjetek! Hiszen tegnap volt krumplis tészta, ma megint tésztát főztek? Imre, a legfiatalabb öcsém katonásan kihúzza magát, és azt mondja: Nekem a gombóc nem tészta!

Anyánk erre rám néz, és azt kérdezi: Mondd meg te, hogy mit csináljak. Mondom, hogy csinálja meg azt a gombócot, én mostanában úgyis ritkán juthatok hozzá. Így hát az én kedvemért elkészült a gombóc, szárított kenyérmorzsával, zsíron megpirítva.

Megérkezésem hírére a legközelebb lakó néném három gyermeke is eljött megnézni, hogy csakugyan megjöttem-e. Természetes, hogy néhány gombócra azok is ott maradtak. A gombócok elég nagyra sikerültek, mert anyáknak sietnie kellett a főzéssel. Bár én megígértem, hogy segítek neki, de ekkorára úgy összejöttek a szomszédok, rokonok és ismerősök, akik mind engem jöttek megnézni, mint valami világcsodá, hogy nem mehettem ki a konyhába.

Hát hogy is ne jöttem volna el megnézni téged, ha már olyan meszsziről jöttél, mondja az egyik szomszédasszony. Hiszen csodálatos helyről jöttél! Bizony, Krisztusurunk idejében az apostolok jártak azon a földön, és neked volt olyan szerencséd, hogy szintén ott járhattál és láthattad azt a földet! Így áradozik a Melegné szomszédasszony. A többiek is kérdeznek sok mindenről, hogy alig győzők felelni a kérdésekre. No, végül eltávozik a kíváncsiak tábora és asztalhoz ülhetünk. A gombóc, mint mindég, most is jól sikerült. Mindenki ehett kedve szerint, mert volt elég.

Amikor mindenki meglegedetten távozik az asztaltól, a tálban 12 gombóc maradt. Bálint bátyámnak halaszthatatlan dolga akadt, el kellett mennie otthonról. Már jó délután járt az idő, amikor a nálam fiatalabb három fiú keresni kezdi a megmaradt 12 gombócot. Mivel nem találják, egyhangúlag megállapítják, hogy Bálint biztos elrejtette. Igen, de hová? Felkutatják az egész lakást. Minden elképzelhető helyen megnézik, de sehol sem találják. Ekkor valamelyik azt indítványozza, hogy próbálják kint keresni. Egy megy a padlásra, egy a kamrába, egy meg a pincébe. Most már a legnagyobb izgalommal folyik a gombóc keresése. Vajon hol lehet? Mindenki a számára kijelölt helyen végzi a kutatást, amikor a pincéből felhallatszik Józsi kiáltó hangja. Gyertek! Hozzatok villát! Nosza igyekszik a másik kettő. Pillanatok alatt előkerülnek, és már rohanva igyekeznek a pincébe. Amikor a három fiú előkerül a pincéből, látom, hogy nagyon tanakodnak egymással. Sejtetem, hogy ezek most valami tréfán törik a fejüket. Bejöttek a lakásba, még néhány szót váltottak, azután Feri öcsém papírt, ceruzát vesz a kezébe, és eltűnnek a kertbe. Egyszer csak arra leszek figyelmes, hogy valami dalfélét gyakorolnak nagy buzgalommal, de nem tulajdonítottam neki semmi fontosságot. Amikor előjöttek a kertből, ravaszul mosolygott mind a három.

Ezek a betyárok most már csak azt lesték, mikor jön haza Bálint. Végre azután megérkezett. Persze nem vette észre, hogy ez a három betyár minden mozdulatát figyel. Kerül-fordul, megy le a pincébe. De amint leér a káposztás dézsa alól előhúzza a tálat, a három betyár már

odasompolygott a pinceajtóhoz, és kórusban kezdik nagy hangon dalolni, hogy:

*A gombóc jaj de jó!
A gombóc ó mily jó!
A gombóc, a gombóc
A legjobb a világon!
A gombóc tizenkettő,
Négyöneknek elegendő.
Ki-ki hármat megeszik,
Ami maradt —
Meeszi a negyedik!*

Bálint akármire gondolhatott volna, épp csak erre nem. Meglepődve nézi a három vidám fiút, és gyorsan megemeli a fedőt. Ekkor már megértette, mit jelent a vidám dal és a három fiú csúfolódó arca. Megfenyegette a tréfacsinálókát, felkapta az edényeket, és felszabadt a pincéből egyenesen anyánkhoz. Tréfás elkeseredéssel mutatja a három gombócot, és azt kérdezi: Már most hogy osztom én el ezt négy felé? (Ugyanis Bálinton kívül még hárman voltunk otthon, akik nem ettünk a maradék dombócból: Anyánk, én és a húgom.) Ezek a falánk ördögök csak magukra gondoltak, másra nem. Pedig ugye hugám, te is szerettél volna még enni belőle? — kérdezi hozzám fordulva. Hát bizony nem lett volna rossz, mondom, de ha már ezek így megették, mit kezdhetünk most már ezzel a hárommal? Hát én azt ajánlom, hogy edd meg, és váljon egészségedre. Majd ha megint hazajövök, anyánk megint főz gombócot. E végső szóra beér a három „kicsi” (Feri 19 éves, Józsi 17, Imre 15), és közös megegyezéssel kérlelik anyánkat, hogy holnap újra gombócot főzzön, hogy még én is ehessen belőle. És a gombóc másnap újra megfőtt az én kedvemért, hogy elutazásom előtt még egyszer jóllakhassak.

Egy év múlva újra itthon voltam, most már végleg, mert a család készült kivándorolni Brazíliába. El is indultak 1928 áprilisában, apánk két fiúval; 1930 áprilisában pedig anyánk a bátyámmal és a húgommal.

MIRE MEGVIRRAD A REGGEL . . .

Vegyes érzelmekkel tekintek a holnapi nap elé. Ugyanis tegnap levelet kaptam — vőlegényemtől? — kicsit furcsán hangzik, de az, aki a levelet írta, bizonyára annak érzi magát. Levelében az áll, hogy elsején a hajnali vonattal érkezik, én intézkedjek, hogy még aznap folyamán a törvényes formások keretében házasságot köthessen velem. Bár eddig nem is gondoltam rá valami komolyan, de Ő, úgy látszik, nagyon is komolyan foglalkozik velem.

Már egészen fiatal koromban hallottam megjegyzéseket, amelyek megértették velem, hogy külsőm bármilyen varázserővel rendelkezik is, a testi hibám (sántaságom) miatt a józan ész mégis azt diktálja a férfiaknak, hogy feleségül ne engemet, hanem mást vegyenek el. Ezt nem is vettem rossznéven tőlük. Anyám szavai szerint jobb a rövid útról visszatérni, mint a hosszúról visszasérni. Végeredményben azt is meg lehet szokni, ha valakit sűrűn faképnél hagynak. Nekem ez életemben még csak egy jutott, aki hűségesen kitartott mellettem a sírig, és annak az elvesztése igen fáj még ma is. Mert valakit meglátni és megszeretni, néha pillanatok műve is lehet, de valakit szeretni és aztán máról holnapra csak úgy faképnél hagyni, bizony már más eset.

De a legújabb tapasztalat azt mutatja, hogy a régi varázserő még nem pergett le rólam egészen. Vannak néhányan, akik szerencsájuknek tartották volna, ha elfogadom házassági ajánlatukat. Bár nem minden esetben vagyok tisztába azzal, hogy az ajánlat kizárólag nekem szól-e vagy megboldogult férjem hagyatékának.

Azt remélem, hogy ez esetben csak rólam van szó, mert első látása alkalmával még nem tudta, milyen anyagi körülmények között élek. Még nem is valami előnyös — hogy úgy mondjam: nem utcaképes öltözetben látott. Későbbi állítása szerint Ő csak az asszonyt látta bennem. Bizonyára csak nyugtatni akart.

Önmagam ámitánám, ha azt akarnám elhíttetni magammal, hogy mindegy: jön-e értem, vagy nem jön? A házasság tele van jó és rossz lehetőségekkel. Vajon ha jön, melyik lehetőséghez állunk közelebb? Fogja-e kedvelni, hogy én sokat írok? Ha nem, akkor valami nagy csalódás lesz részemre, mert nehezen tudnék lemondani róla. Úgy érzem, hogy nekem az írás valami életszükséglet, amelyet nem tudnék csak úgy márról holnapra abbahagyni.

Háromnegyed tizenkettő, megyek aludni. Mire megvirrad a reggel, megtudok minden tudnivalót.

*

Reggel korán ébredtem, de a vonatfütyöt nem hallottam. Fél háromkor jött a vonat, én pedig négy órakerébe ébredtem. Első gondolatom az volt, hogy vajon megjött-e a vonattal hajnalban. Felkeltem, és azon tűnődtem, hogy talán mindjárt hozzákezek a reggeli munkához, ha esetleg jön, ne legyek lemaradva. Alig gondolom mindezt végig, valaki megnyitotta a kaput. A kutyám erősen ugat. Igen! Megjött az ember. Restelkedve vallja be, milyen szégyenletesnek tartja, hogy egyetlen gyermekétől kell menekülnie, hogy biztosíthassa jövőjét, hogy ne maradjon kenyér és otthon nélkül.

Déli 12 órakerébe mentünk az anyakönyvi hivatalba, hogy onnan mint

törvényes házastársak térjünk vissza otthonunkba. Még mindég kételkedve a dolgok valóságában, hazafelé tartva döbbenek rá arra, hogy e napon Rózsa Ferencné megszűnt létezni. A Rózsa Ferencné helyét ma elfoglalta Ubornyai Jánosné.

(Jani részéről a tanú Soós Sándor, az én részemről a Soós Béla felesége, Ilonka volt, aki karonfogva vezetett az utcán, mivel a nemrégii mandulaműtét miatt még mindig olyan gyenge voltam, hogy szédültem.)

*

Három év múlva, 1962. augusztus 19-én Ubornyai János hirtelen meghalt, maga után hagyva sok-sok kedves emléket. A ház környéke újra csendes lett.

Vajon megérem-e azt ennél a háznál, hogy letéve a gyászkendőt, lehetek vidámabb is, mint a jelen pillanatban? Megpróbáltam fordítani sorsomon, hogy jobb, könnyebb legyen, hogy legyen mellettem valaki, aki könnyít sorsomon, hogy ne egyedül viseljem az élet terhét. Legyen valaki mellettem, aki hozzám tartozik és szeretetével vesz körül. És ez a valaki rám talált, itt volt három évig, és elment. Ez a három év olyan rövid volt, mintha csak vendég lett volna nálam. Sokszor felteszem a kérdést magamban: Vajon miért üldöz engem a sors ennyire? Miért? Az elmúlt napok egyikén kinyitom a rádiót, Pestről híreket közvetítenek, és hallok, hogy egy bizonyos pár most ünnepelte 101-ik házassági évfordulóját. 17 éves korukban kötöttek házasságot, és mindketten jó egészségben vannak. Ha jól emlékszem, 12 gyerekük, 17 unokájuk és rengeteg dédunokájuk van.

Ha én élnék 118 évig és a sorsom továbbra is ilyen változatos volna, vajon hányszor változna még a nevem? Törvénytelen házasságban születtem, és az anyakönyvben Király névre írtak be. 10 év múlva apám a nevére íratott, akkor a Tóth nevet kaptam. 24 éves koromban férjhez mentem, akkor lettem Tavasziné. 12 év után elváltunk, és újra férjhez mentem, és így lettem Rózsáné. 15 év múlva özvegy lettem, 2 évig egyedül éltem, amikor újra férjhez mentem, és lettem Ubornyiné.

Most vagyok 57 éves, tehát még a felét sem értem el annak az életkornak, amit a 101 éves házások elértek, és már három férjem meghalt. Igaz, hogy az első nem én temettem el, mert amikor az meghalt, én már 10 éve Rózsáné voltam. De éppen ez tette lehetővé, hogy 10 év leforgása alatt 3 férjem került ki a temetőbe. Az első az édesanyja temette el, a másodikat és a harmadikat én.

Én elmondhatom magamról, hogy az én életem nem gyöngyvirágos. Nekem az életben nem sok öröm jutott, de annál több keserűség és bánat. Nem is tudom elképzelni, hogy további életem mit is rejtegethet még számomra. De ne akarjunk betekinteni a sors rejtelmes függönye

mögé. Nagyon jól van, hogy nem láthatjuk a jövőt, mert attól igen sokszor visszariadnánk.

Ha nehezen is, de megnyugszom Isten akarantába; Ő tudja, mit miért cselekszik. Őzv. Ubornyai Jánosné.

EGY HÁZ, EGY VILÁG

Ilyen házat, amilyenben Király Rózsa bölcsője ringott, mifelénk többé nem építenek. Erre a krónikaíró egy gondolattal se utal. Mégis: „Úgy írom le azt a házat, hogy ha valakinek kedve tartja megkeresni most, vagy bármikor a jövőben, könnyen rátaláljon.” Most, vagy bármikor a jövőben... Ezzel tulajdonképpen, vagyis aprólékos leírásával áttemeli a szülőházat az „örökkévalóságban”.

Ez a ház, ahogy áll valahol az örökkévalóságban, ezeken a porlandó papírlapokon, olyannyira ismerős számunkra, hogy nemcsak látjuk, hanem halljuk is kiskapujának, konyhaajtájának, padlásfeljáró létrájának nyikorgását-csikorgását, halljuk azokat a felhődördülő zajokat, amelyeket az akácfából eszkábált kisszék-kukoricamorzsoló ver, érezzük a nyitott szabad kéményes konyha koromszagát, de a tisztaszoba megüledett, mozdulatlan levegőjét is, legfőképpen mégis a hátsó szoba emberi melegét, előttünk a beizzadt kis ablak, a gőztől megfeketedett ablakkerettel, a mindig hideg tapintású, örök-ké párás ablakkallantúval.

Írók egy tollvonással elővarazsolják az egészet. Király Rózsa gondosan ügyel a legapróbb részletre is, a leírásból nem szeretne ki-

hagyni semmit, számára minden egyaránt fontos: teljességében szeretné fölidézni a szülői házat, hogy szándéktalan bizonyítása a végső-kig pontos legyen: így éltünk, ilyen körülmények között. Nem vádol senkit, sorait „az édes otthonra gondolva” rója.

Úgy gondolom, leírásának épp ebben van legfőbb hitele. Gyerekkorának házat idős korában nem egy összkomfortos ház, nem egy falusi villa erkélyéről szemlélve festi le. Király Rózsa nem tört ki abból a világból, amelybe beleszületett. Alighanem ez a világ tartja benne az egyensúlyt: nem rugaszkodik el tőle, de nem is siratja. Amikor szól róla, a saját világról, teljesen nyugodt a szívverése.

Ez vonatkozatható a 12 gombóc történetére is.

Mint ahogy manapság nem építenek többé olyan parasztházakat, amilyen Király Rózsa szülőháza volt s amilyen abban az időben falvainkban az átlagosnak, tehát a legelterjedtebbnek számított, úgyszintén elképzelhetetlen vidékünkön ma a 12 gombóc története. Egyedi esetek még előfordulhatnak, de általánosságban elképzelhetetlen. Király Rózsa gyerekkorában a 12 gombóc története ezen a tájon még általános lehetett.

Egy alapjában véve lesújtó szociális helyzetképet mond el a 12 gombóc története: a szegénység a